

УДК 342.95+378.3

ІНВЕСТИЦІЇ В ОСВІТУ ТА НАУКУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Вікторія САВІЩЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

The article is devoted to definition of «investment in education», «investment in science», clarifying the concept of «science.» The content opens social impact of investment in education and science, improving education as part of human development index, civilizational development of society based on humanistic values. Analyzed features investuvan in education and science: multifactorial and long-term impact on achieving social effect, consistency. Set ratio of participation of state, businesses and individuals to invest in Ukrainian education in from 2000 to 01.10.2014 year. Substantiated effective approaches to public financing of education and science based on positive experience of United States and Russian Federation. Proposed criteria and indicators of efficient allocation of monetary investment in regions.

Key words: investment, education, science, system, value, finance, budget.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню понять «інвестиції в освіту», «інвестиції в науку», уточненню поняття «наука». Розкривається зміст соціального ефекту інвестицій в освіту та науку: підвищення рівня освіченості, що є складовою індексу людського розвитку, цивілізаційний розвиток суспільства на основі гуманістичних цінностей. З'ясовуються особливості інвестувань в освіту та науку: довготривалість та багатofакторність впливу на досягнення соціального ефекту, системність. Встановлюється співвідношення участі держави, юридичних та фізичних осіб в інвестуванні навчання в Україні з 2000 по 01.10.2014 рік. Обґрунтовуються ефективні підходи до державного фінансування освіти та науки на основі позитивного досвіду США, РФ. Пропонуються критерії та показники ефективного розподілу грошових інвестицій по регіонах.

Ключові слова: інвестиції, освіта, наука, система, цінності, фінансування, бюджет.

Постановка проблеми. Сучасному постіндустріальному, інформаційному суспільству притаманна економіка знань. Енергетичні ресурси людства вже поступаються інформації та інтелекту. Пріоритетними стають духовні, демократичні цінності, використання знань для генерації нових знань. Освіта та наука набувають стратегічного значення для національної безпеки держав, оскільки пов'язані з виробництвом знань, підготовкою людей до життя в майбутньому, в нових високотехнологічних умовах. Духовно збагачений та інтелектуально розвинений людський капітал дозволяє державі бути рівноправним партнером у світовому співтоваристві, долати економічні, суспільно-політичні кризи, ефективно розбудувати всі напрями суспільного життя.

Для виміру людського прогресу розроблений індекс людського розвитку (ІЛР) (Human Development Index), який є синтетичним параметром і обчислюється за трьома показниками: тривалості життя, освіченості та реального ВВП на душу населення. За індексом людського розвитку держави поділяють на три групи: країни з високим людським розвитком мають ІЛР 0,800 і вище; середнім – 0,500–0,799; низьким – менше за 0,500. Україна за роки незалежності з вищої групи країн перемістилася до середньої, нині показник ІЛР продовжує знижуватися. Необхідно зазначити, що на кожну складову ІЛР (тривалість життя, освіченість, ВВП) безпосередньо впливає діяльність держави як спосіб буття, складний феномен правової дійсності.

Революція Гідності в Україні змінила суспільний устрій, спричинила докорінну перебудову суспільних відносин на основі демократичних цінностей. Ці зрушення поступово трансформуються через структурні елементи державного ладу України. Неможливість одночасного реформування всієї сукупності суспільних відносин передбачає їх послідовну зміну. Розпочати модернізацію

державного ладу необхідно було б з освітньо-наукового комплексу, перетворивши його на провідну галузь народного господарства, в якій формується людський капітал.

Однією з проблем освітньо-наукової галузі є недосконалість системи фінансування, яка обумовлена наявністю об'єктивних і суб'єктивних чинників: військовими діями на сході України, непослідовною політикою, відсутністю продуманих науково обґрунтованих реформ, неузгодженістю дій на рівні державного управління, навчальних закладів, громадськості. Не відновивши економіку після кризи 2008–2009 років, Україна знову опинилася в скрутному економічному становищі. Замість перетворення освітньо-наукової галузі в самостійну, потужну систему з надійним і економічно незалежним джерелом фінансування, реалії життя засвідчують тенденцію скорочення державних витрат на освіту та науку в Україні. Отже, розв'язання проблеми матеріально-фінансового забезпечення освіти та науки в Україні шляхом вдосконалення системи інвестицій може слугувати тим вирішальним фактором, який дозволить вітчизняному освітньо-науковому комплексу підвищити індекс людського розвитку в державі.

Актуальність теми. Сутність і значущість проблеми вдосконалення фінансування освіти та науки в Україні була розглянута філософами, педагогами, економістами та правознавцями. З точки зору загальнонаукової методології вдосконалення суспільних відносин, що виникають у галузі фінансового забезпечення освіти та науки, важливими є дослідження В. Андрущенка, М. Бучковської, Т. Гордєєвої, І. Дем'янчука, І. Комарової, В. Куценка, В. Лугового, С. Ніколаєнка, Ю. Хайнацької, А. Чернобай, Ю. Федорченка, В. Федосова, В. Яблонського та ін. Дослідженню проблем підвищення якості навчання, вдосконалення освітніх інвестицій присвячені праці американських науковців

П. Бартона, Г. Венглінського, Д. Грізмера, Дж. Колемана, Р. Колея та ін. Здійснений цими вченими аналіз проблем фінансового забезпечення освіти та науки в понятійній площині синергетики є фундаментом для подальших досліджень активізації освітньо-наукових інвестицій на науково-правовому рівні.

Гострота й актуальність проблеми освітніх та наукових інвестицій в Україні набула перспективного характеру в умовах її євроінтеграції та світових викликів глобалізації. Задеклароване в Конституції України права на освіту, рівний доступ до неї, визнання людини, її життя, честі, гідності й здоров'я найвищою цінністю, детермінує пошук механізмів активізації інвестицій в освіту та науку України.

Мета статті – сформулювати визначення понять «інвестиції в освіту», «інвестиції в науку», уточнити поняття «наука»; з'ясувати особливості інвестувань в освіту та науку; проаналізувати фінансово-економічний стан освітньо-наукового комплексу України в різні періоди; обґрунтувати ефективні підходи до державного фінансування освіти та науки, використовуючи позитивний досвід США, РФ.

Виклад основного матеріалу. Аналіз енциклопедичних джерел свідчить, що поняття «інвестиція» (від нім. Investition з лат. investio – одягаю) тлумачиться як «грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; капітальні вкладення в розвиток виробництва чи невиробничу сферу» [1, с. 320]. В трактуванні С. Ожеговим поняття «інвестувати» уточнення робиться на місце перебування підприємства (за межами держави) [2, с. 214]. Під «інвестиціями в освіту» І. Кравченко розуміє «грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти сфери освіти для її розвитку або досягнення соціального ефекту» [3, с. 331]. При цьому дослідник зазначає, що «характерними для освіти є інноваційні, інтелектуальні та капітальні інвестиції. Інноваційні інвестиції – одна із форм реального інвестування, здійснюваного для реалізації технологічних новацій у практичну діяльність навчального закладу, установи, організації, підприємства. Інноваційні інвестиції реалізуються у двох основних формах: через придбання готової науково-технічної продукції та через розробку нової науково-технічної продукції. Інвестиції інтелектуальні – вкладення коштів у підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації фахівців, наукові розробки, патенти, ліцензії, ноу-хау, запозичення досвіду. Інвестиції капітальні – вкладення коштів у придбання будинків, споруд, інших основних фондів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації» [3, с. 331]. Слід зазначити, що в такому трактуванні поняття «інвестиції в освіту» відбувається отождення дефініцій «освіта» і «наука». За такою логікою передбачається вкладення цінностей в об'єкти як сфери освіти, так і сфери науки, що суперечить терміну «інвестиції в освіту». На наш погляд, доцільно розмежовувати поняття «інвестиції в освіту» та «інвестиції в науку». Освіта та наука безумовно взаємопов'язані і впливають одна на одну, проте мета, завдання, функції цих сфер різняться.

За визначенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Освіта виконує: 1) навчальну функцію, яка полягає в забезпеченні певного рівня знань, грамотності, компетентності, готовності до виконання різних видів діяльності; 2) розвивальну – розвиток пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, фізичних та інтелектуальних здібностей; 3) виховну – формування громадянина, патріота, морально-етичних цінностей, есте-

тичних ідеалів, світогляду, ставлення до себе, суспільства, природи. Оскільки в Законі України «Про освіту» поняття «освіта» трактується як «цілеспрямований процес виховання і навчання в інтересах людини, суспільства і держави» [4], враховуючи новітні педагогічні технології, з метою підготовки всебічно розвинутої особистості, здатної до самовдосконалення впродовж усього життя, ми пропонуємо наступне визначення поняття «інвестиції в освіту» – це грошові, майнові, інтелектуальні, морально-етичні цінності, що вкладаються в об'єкти та суб'єкти сфери освіти для її ефективного функціонування та розвитку, підвищення рівня освіченості народу. Таке трактування досліджуваного поняття розширює його розуміння, оскільки визначає його мету – ефективне функціонування, розвиток системи освіти для досягнення соціального ефекту (підвищення рівня освіченості, що є складовою ІЛР). Крім того, ми розширили перелік цінностей, які необхідно вкладати у сферу освіти, додавши морально-етичні цінності. Саме вони створюють основу для сприйняття освіти як соціально значущого феномену на рівні родини, суспільства, держави, слугують мотиваційним фактором для безперервного вдосконалення особистості, формування політичної волі щодо розвитку системи освіти в державі. Наступне авторське уточнення поняття «інвестиції в освіту» стосується додавання орієнтирів, на які спрямовані вкладення цінностей. Так, на рівні родини відбуваються грошові інвестиції в освіту дітей (навчання в гуртках, секціях, оплата репетиторства та інших освітніх послуг), на рівні педагогічного персоналу існує потреба в підвищенні кваліфікації, участі в семінарах, конференціях, обміні досвідом. Тому ми пропонуємо орієнтирами освітніх інвестицій вважати не тільки об'єкти сфери освіти, якими є споруди, будинки та інші основні фонди, а й суб'єкти сфери освіти: вихованці, учні, здобувачі вищої освіти, педагоги, адміністративний склад навчальних закладів. Адже саме від них залежить очікуваний соціальний ефект, підвищення рівня освіченості.

У контексті нашого дослідження вдосконалення фінансового забезпечення науки в Україні потребує розгляду одна із центральних дефініцій філософії – «наука», її використання в адміністративному, фінансовому праві. Складність визначення поняття «інвестиції в науку» обумовлюється тим, що відсутній єдиний підхід до його трактування. Найчастіше під «наукою» розуміють: 1) систему знань про закономірності розвитку природи, суспільства і мислення [2, с. 339]; 2) сферу дослідницької діяльності, спрямовану на виробництво нових знань про природу, суспільство і інтелект, а також всі умови для цього виробництва [5, с. 481]; 3) систему знань про розвиток природи і суспільства [1, с. 487], 4) складову духовної культури суспільства; соціально-значущу сферу людської діяльності, функцією якої є вироблення й використання теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність; форму суспільної свідомості; спосіб встановлення та усвідомлення об'єктивної істини [6, с. 227]. Логіко-семантичний аналіз понять «система знань», «сфера дослідницької діяльності», «духовна культура», «форма суспільної свідомості», «спосіб встановлення та усвідомлення об'єктивної істини» дозволяє стверджувати, що вони не є синонімічними, проте використовуються у визначенні одного поняття. Різноманітність підходів до трактування дефініції «наука» засвідчує складність, неоднозначність і остаточну невизначеність її розуміння. На наш погляд, наука – це система законів, на яких побудований всесвіт, вони вже існують, а людина спрямовує свої інтелектуальні зусилля для їх відкриття, накопичуючи при цьому систему перевірених знань. Недаремно в науці найефективнішим методом дослідження вважається

експеримент. Він ґрунтується на досліді, випробуванні, моделюванні, створенні таких умов, які б забезпечували просування дослідника до істини. Отже, ті закони, які людина зрозуміла і перевірила, складають систему наукових знань. Таке трактування дозволяє розмежувати наукові знання (істину) від містицизму та марновірства, усвідомити роль людини в науці – роль учня, а не творця, різноманітність шляхів і темпи розвитку цивілізації, від колеса до штучного фотосинтезу і переходу електроніки на нанопроцесори вуглецевої природи, пояснити галузевість наукових знань та їх єдність у філософському розумінні, зв'язок з культурою та релігією. Запропоноване розуміння поняття «наука» дає підстави для наступного формулювання дефініції «інвестиції в науку» – це грошові, майнові, інтелектуальні, морально-етичні цінності, що вкладаються в об'єкти та суб'єкти сфери науки для її ефективного функціонування з метою підвищення рівня цивілізаційного розвитку на основі гуманістичних цінностей. У нашому визначенні особливого значення набуває морально-етичний бік наукової діяльності. Постає питання: чи необхідно людині робити інвестиції (інноваційні, інтелектуальні, капітальні) для відкриття смертельної загрози для людства в цілому, хибного шляху розвитку суспільства, держав? Відповідаючи на нього, ми визначаємо мету інвестицій в науку – для цивілізаційного розвитку, тобто заснованого на культурі, духовності, гуманістичних цінностях, унеможливаючи здійснення інвестицій у наукові розробки, які призводять до руйнації суспільства, знищення людини та природи. Наприклад, вирощування генномодифікованих рослин, тварин, проведення генетичних та інших

експериментів над людиною, розробки екобезпечного виробництва, зброї. Такий підхід дозволяє обґрунтовано посилити контролюючу функцію держави у сфері наукових досліджень та інвестицій. Під об'єктами сфери науки розуміємо: наукові заклади, установи, підприємства, експериментальне та лабораторне обладнання, інші матеріальні цінності. Під суб'єктами сфери науки розуміємо науковців.

Розглядаючи вітчизняний та зарубіжний досвід, можна стверджувати, що інвестиції в освіту та науку мають свої особливості. По-перше, досягнення соціального ефекту, який очікується (підвищення рівня освіченості народу, цивілізаційний розвиток), потребує довготривалого часу. Це пов'язане з віковими особливостями розвитку людини. Оновлення людського капіталу в Україні має приблизно двадцятидвохрічний цикл. Стільки часу необхідно для досягнення бакалаврського освітнього рівня, виходу фахівця на ринок праці, отримання дивідендів. Підготовка до наукової діяльності займає ще більше часу. По-друге, гарантії досягнення соціального ефекту здебільшого не прогнозовані, оскільки на освітній та науковий процес впливають чимало факторів. Наприклад, індивідуальність кожної особистості, її здібності, талант, обдарованість, інтерес та мотивація визначають спроможність займатися тим чи іншим видом діяльності. По-третє, інвестиції освіти та науки повинні носити системний характер на рівні держави, суспільства та самої людини. Залучення грошових та майнових цінностей у сферу освіти та науки повинні відбуватися не тільки за рахунок бюджетних коштів, держави, а й інших суб'єктів (приватних підприємств, меценатів, батьків та ін.). Проте різноманітність джерел фінансування

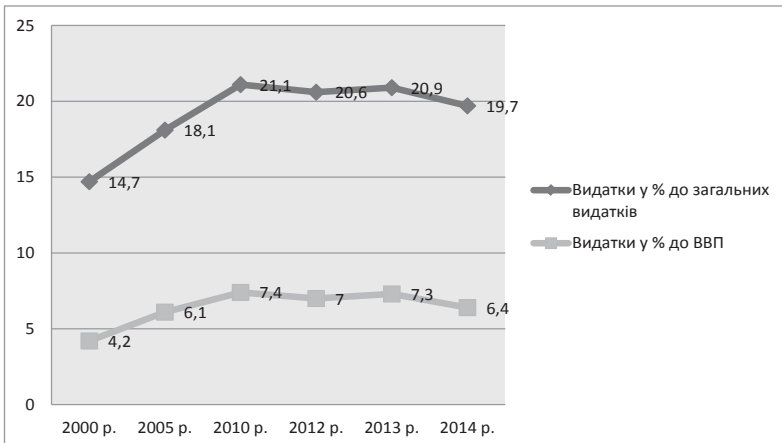

Рис. 1. Видатки зведеного бюджету на вищу освіту в 2000–2014 роках

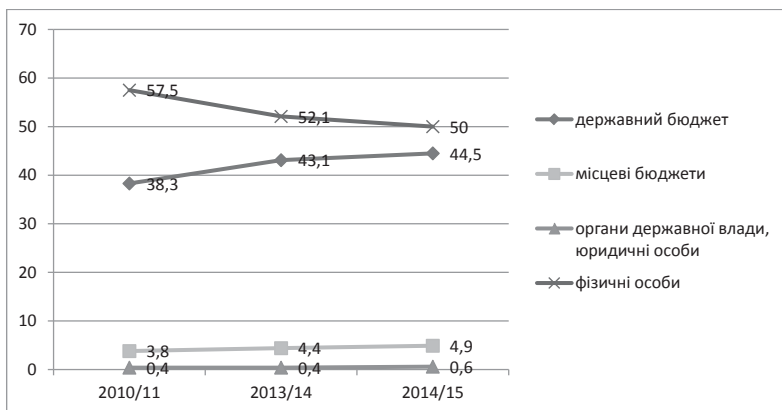

Рис. 2. Питома вага студентів (%) ВНЗ за джерелами фінансування

не повинно знімати відповідальність з держави за створення умов для розвитку освіти та науки. Нині конституційні гарантії щодо безоплатної освіти системно не виконуються. Тягар за збереження інфраструктури дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх навчальних закладів покладено на батьків та педагогічні колективи. Учені вже давно ведуть наукову роботу за рахунок сімейного бюджету. Від сучасної влади спостерігаються хибні дії, які можуть призвести до неповторних втрат у майбутньому. До таких ми відносимо прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 01.04.2015 р. № 2212. Метою даного документа було скорочення витрат на оплату праці науково-педагогічних працівників, а результатом стала втрата кадрів найвищої кваліфікації, провідних учених, членів спеціалізованих рад. Ученим-пенсіонерам нині не вигідно продовжувати науково-педагогічну діяльність, і це негативно позначиться як на якості навчального процесу, так і на наукових здобутках. Такий нищівний удар по вищій школі міг призвести до її остаточної руйнації. Зазначений нормативний акт надалі був скасований, проте повернення ветеранів-науковців до трудової діяльності залишається спірним. Політика сучасної влади спрямована на економію, навіть за рахунок стратегічних сфер, якими є наука і освіта.

Аналіз статистичних даних щодо видатків зведеного бюджету на вищу освіту України з 2000 по 01.10.2014 рік дозволяє оцінити фінансово-економічний стан галузі в різні періоди (рис. 1). В 2000 році на вищу освіту передбачалося 7085,5 млн. грн., що складало 14,7% загальних видатків і становило

ло 4,2% до ВВП. З 2005 р. по 2013 р. видатки на вищу освіту збільшувалися: в 2005 році на 19716 млн. грн., що становило 18,1% загальних видатків бюджету та 6,1% у співвідношенні до ВВП; у 2010 році для сфери вищої освіти було виділено 79 826 млн. грн., що на 53 025 млн. грн. більше, порівняно з попередньою п'ятирічкою. Цей показник становив 21,1% загальних видатків та 7,4% у співвідношенні до ВВП. Станом на 01.10.2014 рік показник витрат на вищу освіту (19,7% загальних видатків бюджету та 6,4% до ВВП) знизився майже до рівня 2005 року [7, с. 3].

Аналіз чисельності студентів ВНЗ за джерелами фінансування їх навчання дозволяє визначити ефективність реалізації конституційного права на освіту в Україні, оскільки демонструє рівень спроможності і зацікавленості держави, місцевого самоврядування, юридичних осіб та батьків в освіті молоді (рис. 2) [7, с. 10].

В 2010–2011 н. р. у ВНЗ I–IV рівнів акредитації всього навчалось 2 418 111 осіб. З них за рахунок Державного бюджету отримували освітню послугу 926 396 студентів (38,3%), за рахунок місцевих бюджетів – 91 006 (3,8%), органів державної влади та юридичних осіб – 8 624 (0,4%), фізичних осіб – 1 392 085 (57,5%) студентів. Отже, здобуття молоддю вищої освіти найбільше фінансували батьки, рідні студентів. Це засвідчує, що в українських родинах освіта визнається культурною цінністю. В 2013–2014 н. р. порівняно з 2010–2011 н. р. фактична чисельність студентів зменшилася на 425 229 і становила 1 992 882 особи. Їх навчання у 2013–2014 н. р. було профінансовано державою на 43,1% (858 253 осіб), місцевим самоврядуванням на 4,4% (87 075 осіб), органами державної влади та юридичними особами на 0,4% (8 140 осіб), фізичними особами на 52,1% (1 039 414 особи). У 2014–2015 н. р. контингент здобувачів вищої освіти продовжив зменшуватися у порівнянні з 2013–2014 н. р. на 23 656 студентів. Їх навчання профінансовано державою на 44,5% (751 123 особи), місцевим самоврядуванням на 4,9% (82 118 осіб), органами державної влади та юридичними особами на 0,6% (10 370 чол.), фізичними особами на 50% (845 615 чол.). Порівняння та аналіз зазначених кількісних показників дозволяють зробити висновки: 1) з 2010 по 2015 роки кількість здобувачів вищої освіти в Україні знизилася на 728 885 осіб. Ця негативна тенденція пов'язана з демографічною кризою 90-х років; 2) фінансовий тягар оплати за навчання молоді покладено на батьків (57,5%), що засвідчує неадекватність влади, оскільки саме держава, в першу чергу, повинна бути зацікавлена в освіченості свого народу. В умовах економічної кризи, коли оплата навчання є важким фінансовим тягарем для родин, а освіта не виконує роль соціального ліфту, може відбутися скорочення інвестицій в освіту саме з боку фізичних осіб, і це призведе до деградації суспільства; 3) в період з 2010 по 2015 роки ми можемо констатувати незначну позитивну тенденцію щодо збільшення інвестицій у вищу освіту з боку держави (на 6,2%) та місцевого самоврядування (на 1,1%), в цілому збалансування витрат на навчання з боку фізичних осіб (батьків, самих студентів, їх рідних) та інших джерел фінансування у співвідношенні 50% на 50%. Враховуючи, що освіта – це стратегічна галузь, гарант національної безпеки, роль основного замовника і інвестора повинна виконувати держава. Фінансовий тягар оплати навчання студентів необхідно перекласти з українським родинам на Державний та місцевий бюджети, юридичних осіб (роботодавців), фізичних осіб (меценатів). Проте Законом України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25.12.2015 № 928-VIII значно скорочені витрати на освіту та науку порівняно з минулими роками [8]. Наслідки таких рішень суспільство відчує через певний

час у вигляді процвітання безкультур'я, безграмотності та аморальності. В економічно складній для України ситуації ми пропонуємо зміцнити роль бізнесу, зацікавлюючи його робити інвестиції в освіту та науку, використовувати позитивний досвід США та РФ з даної проблематики.

У США сформувалися два основні підходи до державного фінансування освіти: 1) традиційний – без урахування відмінностей у штатах і 2) продуктивний – з урахуванням особливостей штатів. Визначення обсягів та напрямів інвестицій здійснюється на підставі звіту Департаменту освіти США, який містить інформацію про фінансування шкіл, різницю вартості навчання по штатах [9] та результатів реалізації державної програми Національного оцінювання успішності навчання, яка передбачає довготривалі дослідження тенденцій у національній освіті, основне національне оцінювання успіхів у навчанні, оцінювання успіхів у навчанні у мегаполісах та по штатах [10]. Зазначені документи аналізують діяльність навчальних закладів за такими критеріями: навчальні досягнення учнів 4-х, 8-х, 12-х класів, мікроклімат у школі, соціально-економічний статус родин, середній рівень освіти вчителів, наповненість класів, державні витрати на освітні програми, шкільний сервіс, витрати на одного учня та вартість праці вчителя в кожному штаті, дотримання законів про працю, зарплати вчителів, прожитковий рівень у регіоні. Американськими дослідниками доведено, що фінансова підтримка вчителів, витрати на адміністративний апарат шкіл має позитивний ефект. Спроможність надати високу зарплату вчителю дає можливість адміністрації підвищити якісний склад педагогічного персоналу, що, в свою чергу, позитивно впливає на результати навчальних досягнень учнів. Отже, стратегія продуктивного підходу до фінансування освіти з урахуванням особливостей штатів набула чітких обрисів у практиці управління навчальними закладами США, довела свою ефективність.

В Україні ст. 53 Конституції України гарантується право на освіту, зазначається, що повна загальна середня освіта є обов'язковою. Відповідно до ст. 21 та ст. 24 Конституції всі люди є вільні і рівні у правах, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [11]. Однак, порівнюючи дані офіційного звіту про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України [12], ми прийшли до висновку, що якість навчання в міських школах вища, ніж в сільських, результати випускників спеціалізованих шкіл, колегіумів, гімназій, ліцеїв кращі, ніж учнів середніх загальноосвітніх шкіл. Отже, результати зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України засвідчують нерівність освітніх можливостей регіонів України. Такий недолік необхідно усунути шляхом продуктивного інвестування освітньої галузі з урахуванням регіональних особливостей.

Підаючи різкій критиці тенденцію перетворення в США дослідницьких університетів на підприємницькі заклади, Р. Мюнх вказує на особливості американського законодавства, яке створює умови для «відмивання доларів» [13]. Разом з тим Р. Мунх визнає доцільність меценатства, коли добровісний звільняється не від 100% (як в США), а від 10% (як в Німеччині) податку. Досвід Гарвардського університету, який у світових рейтингах посідає перші місця, демонструє дієвість фінансової політики, спрямованої на залучення індивідуальних пожертв. Одним із джерел інвестування університету є прийняття коштів від порушників сплати податків. На наш погляд, в сучасних українських реаліях такий підхід дозволив би цивілізовано боротися з тіньовою економікою, залучити грошові вкладення в освіту та науку.

Позитивним, на наш погляд, є досвід Російської Федерації щодо вирішення проблем фінансування освіти та науки. Отож, ст. 41 Закону Російської Федерації «Про освіту» стосується фінансового забезпечення освіти. Цікавою є ч. 2, де зазначено, що за рахунок коштів федерального бюджету здійснюється фінансове забезпечення навчання у федеральних державних освітніх установах вищої професійної освіти не менш, ніж 170 студентів на кожні десять тисяч чоловік, що проживають у Російській Федерації. Інтерес, зокрема, викликає ч. 4, де говориться про те, що органам місцевого самоврядування надано право встановлювати нормативи фінансового забезпечення освітньої діяльності муніципальних освітніх установ за рахунок коштів місцевих бюджетів. У ч. 8 передбачена можливість освітніх закладів залучати додаткові фінансові кошти за рахунок надання платних додаткових освітніх та інших передбачених статутом освітньої установи послуг, а також за рахунок добровільних пожертвувань і цільових внесків фізичних та (або) юридичних осіб, у тому числі іноземних громадян і (або) іноземних юридичних осіб. Ефективний підхід до фінансування освіти відображений в ч. 10, згідно з якою державні освітні установи середньої професійної освіти і державні, муніципальні освітні установи вищої професійної освіти мають право здійснювати крім державного замовлення, підготовку і перепідготовки працівників кваліфікованої праці (робітників та службовців) й фахівців відповідного рівня освіти за договорами з фізичними і (або) юридичними особами з оплатою ними вартості навчання [14].

Що стосується фінансового забезпечення науки та науково-технічної діяльності, то даному питанню присвячена ст. 15, де передбачено, що фінансове забезпечення наукової та (або) науково-технічної діяльності ґрунтується відповідно до цільової орієнтації і множинності джерел фінансування. Фундаментальні наукові дослідження фінансуються переважно за рахунок коштів федерального бюджету. Для сприяння ініціативним проектам наукових досліджень, що відбираються на конкурсній основі, встановлюється урядом Російської Федерації, створюються федеральні фонди підтримки наукової і (або) науково-технічної діяльності відповідно до законодавства Російської Федерації. Зазначені фонди створюються у формі установ, діяльність яких фінансується за рахунок коштів федерального бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством Російської Федерації. У даній статті, зокрема, зазначається, що в порядку пайової участі можуть фінансуватися науково-технічні програми, сформовані і реалізовані на основі міжнародних і міжгалузевих науково-технічних угод, науково-технічні програми створення нових техніки і технології подвійного застосування. Органи державної влади суб'єктів Російської Федерації уповноважені згідно з законами суб'єктів Російської Федерації фінансувати здійснення регіональних наукових, науково-технічних та інноваційних програм і проектів, у тому числі створення і діяльність державних наукових організацій суб'єктів Російської Федерації. Фінансування наукової та (або) науково-технічної діяльності здійснюється державою на основі поєднання фінансової підтримки наукових організацій та цільового фінансування конкретних наукових і науково-технічних програм і проектів. Окрім цього, передбачено діяльність в Російській Федерації державних, недержавних та міжнародних фондів підтримки наукової і (або) науково-технічної діяльності. У федеральних органах виконавчої влади та комерційних організаціях можуть створюватися позабюджетні галузеві та міжгалузеві фонди фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Порядок утворення та використання позабюджетних фондів федеральних органів

виконавчої влади та комерційних організацій визначається урядом Російської Федерації. Органи державної влади Російської Федерації, органи державної влади суб'єктів Російської Федерації здійснюють контроль за витрачанням коштів, виділених з відповідного бюджету або позабюджетних фондів на наукову і (або) науково-технічну діяльність, визначають форми і способи використання її результатів. Наукова та (або) науково-технічна діяльність може здійснюватися за рахунок грантів. Гранти передаються науковцям, науковим організаціям, освітнім установам вищої професійної освіти, іншим юридичним особам і громадянам. Одержувачі грантів розпоряджаються ними відповідно до законодавства Російської Федерації, або у разі їх використання на території іноземної держави – відповідно до законодавства цієї держави, а також на умовах, на яких ці гранти виділяються [15]. На основі вищесказаного, вважаємо за доцільне з метою покращення адміністративно-правового забезпечення науки в Україні ввести фонди підтримки наукової та науково-технічної діяльності, котрі б сприяли фінансовому забезпеченню науки й наукової діяльності, а також державні, недержавні й міжнародні фонди підтримки наукової й науково-технічної діяльності.

Висновки. У пошуках вирішення проблеми розробки ефективної системи інвестицій в освіту та науку України, дійшли висновку, що незважаючи на існуючу теоретичну поліваріантність, необхідно розмежовувати поняття «інвестиції в освіту» та «інвестиції в науку». Характерною особливістю даних понять є їх структурна системність, єдність взаємопов'язаних між собою підсистем – цінностей, які вкладаються в ці сфери: грошові, майнові, інтелектуальні, морально-етичні. Однією з підсистем системи інвестицій в освіту та науку є грошові інвестиції. Дана підсистема має чотирирівневу побудову: перший рівень – Державний бюджет, другий рівень – місцеві бюджети, третій рівень – юридичні особи, четвертий рівень – фізичні особи. Враховуючи стратегічне значення освіти та науки в Україні, необхідно збільшити витрати з боку держави на підтримку науково-освітньої галузі, активізувати меценатство, добродійність з боку фізичних та юридичних осіб, використовуючи позитивний досвід США та РФ. Аналіз шляхів розв'язання даної проблеми, запропонованих кількома генераціями американських науковців, дає підстави стверджувати про ефективність інвестицій в освіту та науку з урахуванням особливостей кожного регіону. Пріоритетними, на нашу думку, повинні бути інвестиції, спрямовані на створення умов для рівного доступу громадян до якісної освіти, не зважаючи на місцевість (сільську, міську) та тип навчального закладу (ліцей, гімназія, середня школа). Проведене дослідження дає можливість певним чином упорядкувати сукупність існуючих у теорії і практиці критеріїв і показників, які є індикаторами спрямування грошових інвестицій по регіонах: навчальні досягнення учнів, мікроклімат у навчальному закладі, соціально-економічний статус родин, середній рівень освіти вчителів, наповненість класів, державні витрати на освітні програми, шкільний сервіс, витрати на одного учня та вартість праці вчителя в кожному регіоні, дотримання законів про працю, зарплати вчителів, прожитковий рівень у регіоні.

Здійснені теоретичні та емпіричні дослідження не вичерпують усіх аспектів вирішення проблем інвестицій в освіту та науку України. До перспективних напрямів шляхів активізації інвестицій в освіту та науку України відносимо гармонізацію та узгодження Податкового кодексу України, законів України «Про Державний бюджет України на поточний рік», «Про освіту», «Про науку та наукову діяльність», «Про вищу освіту» та ін. Розгля-

даючи інвестиції в освіту та інвестиції в науку як системи, наголошуємо на необхідності розробки механізмів активізації їх складових – підсистем інтелектуальних, морально-етичних інвестицій.

Список використаної літератури:

1. Куньч З.Й. Універсальний словник української мови / З.Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка : ок. 57 000 слов / под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1986. – 797 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Закон України «Про освіту». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
5. Рапацевич Е.С. Современный словарь по педагогике / Е.С. Рапацевич – Минск: Современное слово, 2001. – 928 с.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
7. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року // Статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 165 с.
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» від 25.12.2015 № 928-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/928-19>.
9. U.S. Department of Education [El. resource]. – URL: // www.ed.gov.
10. National Assessment of Educational Progress [El. resource]. – URL: nces.ed.gov/nationsreportcard/.
11. Конституція України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
12. Офіційний звіт про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України [El. ресурс]. – Режим доступу: www.osvita.org.ua.
13. Munch R. Globale Eliten, lokale Autoritäten. Bildung und Wissenschaft unter dem Regime von PISA / R. Munch. McKinsey & Co. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2009. – 266 s.
14. Федеральний закон Російської Федерації «Про освіту». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakonrf.info/zakon-ob-obrazovanii/>.
15. Федеральний закон Російської Федерації «Про науку і державну науково-технічну політику». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elementy.ru/Library9/fz127.htm>.